

Anna Bijns (1493-1575), *Refreinen*

Teksten voor de leerlingen

Afbeelding: Lucas van Leyden, *De verloving* (ca. 1527). (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fiancees_mg_0008.jpg

Inleiding

Anna Bijns (1493-1575) staat bekend als de eerste feministische schrijfster uit onze literatuur. Ze schreef refreinen, de favoriete dichtvorm van de rederijkers, maar ze kon geen lid worden van een rederijkerskamer, omdat ze een vrouw was. Ze behandelde twee grote thema's in haar teksten: in de eerste plaats de opkomst van het protestantisme, waarvan ze een grote tegenstander was, en in de tweede plaats de man-vrouwrelatie en dan met name het bedrog in de liefde, waarvan ze zelf slachtoffer is geweest. De refreinen van Anna Bijns behoren tot de canon van de Nederlandstalige literatuur.

Gedichten

1. Bekijk de onderstaande afbeelding van een detail van het koorgestoelte in de Sint-Catharinakerk in Hoogstraten (België). Wat zie je hierop?

Afbeelding: *Detail van het koorgestoelte van de Sint-Catharinakerk van Hoogstraten (België).*
(Eigen foto)

2. Deze afbeelding illustreert een idee uit de burgermoraal van de late middeleeuwen: in het huwelijk strijden de man en de vrouw om de broek. Wie de broek draagt, die heeft het voor het zeggen. Zulke afbeeldingen hadden een waarschuwende betekenis voor de mannen: let op, want de vrouw wil de broek dragen in het gezin! Laat je niet door vrouwen domineren, zorg ervoor dat zij de broek niet

draagt en de baas wordt in huis. Want zo hoort het niet: de vrouw moet gehoorzaam zijn aan de man en niet omgekeerd. De vrouw moet onderdanig, gewillig en zorgzaam zijn en ze mag geen eigen wil of visie hebben.

3. Terecht ergeren we ons aan deze discriminerende en vrouwonvriendelijke visie en we denken dat die typisch middeleeuws is. Maar onlangs ontdekte Jef Janssens een boekje voor middelbare schoolmeisjes uit 1960, waarin wordt uitgelegd hoe ze zich als 'voorbeeldige vrouw' in het huwelijk moesten gedragen. Daarin staat onder meer te lezen, dat de vrouw nooit mag protesteren als hun man laat thuis komt: 'Stel hem geen vragen over wat hij heeft gedaan en twijfel nooit aan zijn oordeel of zijn rechtschapenheid. Denk eraan dat hij de meester is in huis en uit deze functie zal hij steeds zijn wil uitoefenen met eerlijkheid en waarheid. Het is heel belangrijk je te herinneren aan wat jullie elkaar beloofden bij het huwelijk en dan vooral de belofte van gehoorzaamheid.' En voor als de man de liefde wil bedrijven, geldt dit advies: 'Aanvaard met nederigheid maar houd steeds in het achterhoofd dat het plezier aan de man is besteed en veel belangrijker is dan dat van de vrouw. Als hij zijn orgasme bereikt, is een beetje gekreun van jouw kant niet misplaatst, integendeel het zal hem ervan overtuigen dat jij er ook plezier aan hebt beleefd.' Volgens Janssens is deze vrouwonvriendelijke mentaliteit vandaag de dag nog niet volledig uitgeroeid. (Janssens, 2018, p. 160.) Wat denk jij daarover?

4. Het zal ons misschien verbazen, maar ook in de middeleeuwen waren er al geëmancipeerde vrouwen, die met klem tegen deze visie op de vrouw protesteerden. Een van hen was Anna Bijns, die leefde en werkte als onderwijzeres in Antwerpen in het begin van de zestiende eeuw. In het onderstaande gedicht geeft ze haar feministische visie op het huwelijk. Ze houdt daarbij een vurig pleidooi voor het ongetrouwd blijven van vrouwen. De Middelnederlandse tekst van het gedicht is vetgedrukt. Elke versregel wordt 'ondertiteld', dat wil zeggen: gevolgd door een vertaling in hedendaagse Nederlands.

Ongebonden best, weeldig wijf zonder man

Een vrouw blijft het best alleen en is gelukkig zonder man

(1)

Het es goed vrouwe zijn, maar veel beter here.

Het is goed een vrouw te zijn, maar veel beter een heer.

Gij maagden, gij weduwen, onthoudt dees lere:

Jullie maagden, jullie weduwen, onthou dit goed:

Niemand hem te zere om houwen en spoede.

Niemand zou mogen trouwen met haast en spoed.

Men zeit: daar geen man en es, daar en es geen ere;

Men zegt wel: als je geen man hebt, dan is het leven triest.

Maar die gekrijgen kan kost en kleren,

Maar als je zelf voor eten en kleren kunt zorgen,

Niet haast haar en kere onder eens mans roede.

Dan mag niet te vlug kiezen voor gehoorzaamheid aan een man.

Dit is mijnen raad: weest op uw hoede,

Dit is mijn goede raad: wees op je hoede,

Want zo ik bevroede, ik zie 't gemene,

Want ik weet, ik zie het overal om me heen,

Als een vrouwe huwt, al is ze eël van bloede,

Als een vrouw trouwt, ook al is ze van edele afkomst,

Machtig van goede, zij krijgt aan haar bene

En ook al heeft ze veel bezittingen, ze krijgt meteen

Enen groten worpriet. Maar blijft zij allene,

Een leiband om de hals. Maar als ze alleen blijft,

En zij haar rene en zuver gehouden kan,

En als zij deugdzaam en rein kan blijven,

Zij es here en vrouwe, beter leven nooit gene.

Dan is ze zowel heer als vrouw, een beter leven bestaat er niet.

Ik en acht niet klene 't huwelijk, nochtan

Hoewel ik respect heb voor het huwelijk, vind ik toch

Ongebonden best, weeldig wijf zonder man.

dat een vrouw het best alleen blijft en gelukkig is zonder man.

(2)

Proper meiskens werden wel lelijke vrouwen,

Mooie meisjes worden vlug lelijke vrouwen,
Arm danten, arm sloren: hoort jong met den ouwen!
 Arme huissloven, onnozele slonzen: luister, jong en oud!
Dit zou mij doen schouwen 't houwelijk voorwaar.
 Daarvoor alleen zou ik het huwelijk vermijden.
Maar, wachermen, als zij den man eerst trouwen,
 Maar, ocharme, als ze nog maar pas getrouwd zijn,
Zij menen de liefde en mag niet verkouwen;
 Denken ze dat de liefde nooit zal afkoelen;
Dan is 't hem berouwen eer een half jaar.
 Daar hebben ze al spijt van binnen een half jaar.
Och, het pak des houwelijks is al te zwaar!
 Och, de houwelijkswaarde valt hun erg zwaar.
Zij weten 't klaar, die 't hebben gedragen.
 Wie getrouwd is, weet het maar al te goed.
Een vrouwe maakt door vreze menig misbaar,
 Een vrouw geraakt uit angst in paniek,
Als de man hier en daar gaat druk verjagen,
 Als de man de bloemetjes buiten zet,
Drinken en spelen bij nachte, bij dagen.
 En overdag en 's nachts gaat drinken en gokken.
Dan hoort men beklagen dat men ooit began,
 Dan klagen ze erover dat ze er ooit aan begonnen zijn,
Dan en mogen u helpen vrienden of magen.
 Dan kunnen vrienden en familieleden je niet helpen.
Dus hoort mijn gewagen en wacht er u van:
 Dus luister naar mijn raad en hou er rekening mee:
Ongebonden best, weeldig wijf zonder man.
 Een vrouw blijft het best alleen en is gelukkig is zonder man.

(3)

Ook komt de man somtijds dronken en prat,
 Soms komt de man dronken en agressief thuis,
Als d'wif haar gewracht heeft moede en mat;
 Als de vrouw zich afgesloofd heeft en doodmoe is;
Want men moet al wat doen, zal men 't huis bestieren.
 Want bij het huishouden komt heel wat kijken.

Wil zij dan eens roeren haar snatergat,
 Als ze daarover eens van haar neus maakt,
Zo wordt zij geslagen met vuisten plat;
 Dan krijgt ze meteen een pak slaag.
Dat dronken, vol vat moet ze obedieren.
 Dan moet ze die zuiplap gehoorzamen.
Dan doet hij niet dan kijven en tieren,
 Dan doet hij niets dan roepen en tieren.
Dat zijn de manieren: wee haar die 't smaakt!
 Zo gaat het eraan toe: jammer voor diegene die het moet ondergaan!
Loopt hij dan elders bij Venus' kamenieren,
 Als hij bij de hoeren gaat,
Peinst, wat blijder sieren men thuis dan maakt.
 Bedenk dan eens hoe heerlijk het is om alleen thuis te zijn.
Gij maagden, gij weduwen, aan ander u spaakt,
 Jullie maagden, jullie weduwen, pak het anders aan,
Eer gij ook geraakt in zulken gespan.
 Om te voorkomen dat jullie hetzelfde overkomt.
Al waar 't dat gij mij al contrarie spraakt,
 Ook als jullie mij helemaal tegenspreken,
Mij en roekt wie 't laakt, ik blijf er weer an:
 Dan raakt mij dat niet, want ik blijf erbij:
Ongebonden best, weeldig wijf zonder man.
 Een vrouw blijft het best alleen en is gelukkig is zonder man.

(4)

Ene vrouwe ongehoud moet derven 's mans gewin;
 Een ongetrouwde vrouw moet het inkomen van haar man missen;
Zo en derf zij ook niet wachten zijnen zin.
 Maar ze hoeft ook niet altijd zijn zin te doen.
En, na mijn bekin, de vrijheid is veel weerd.
 En volgens mij is die vrijheid veel waard.
Zij en werdt niet begrezen, gaat zij uit of in.
 Ze wordt de les niet gelezen, als ze komt of gaat.
En al moeste zij leven op haar gespin,
 En al zou ze moeten leven van het spinnen van garen,
Voorwaar veel te min zij alleen verteert.
 Ze geeft ook veel minder uit als ze alleen is.

Een ongebonden vrouwe wordt alom begeerd.

Iedereen is jaloers op een ongetrouwde vrouw.

Al is 't dat ze ontbeert eens mans profijt,

Hoewel ze de voordelen van een echtgenoot moet missen,

Zij is meester en vrouwe aan haren heerd.

Is zij heer en meester in haar eigen huis.

Te gane onverveerd, dat 's een groot jolijt.

Tot haar groot genoegen gaat en staat ze waar ze wil.

Zij mag slapen en waken na haren appetijt,

Ze mag zelf kiezen wanneer ze gaat slapen en wanneer ze opstaat,

Zonder iemands verwijt; blijft ongebonden dan,

Zonder dat iemand haar dat verwijt; blijf dus alleen,

De vrijheid te verliezen, geen meerder spijt.

Het zou je spijten, mocht je die vrijheid verliezen.

Vrouwkens, wie gij zijt, al kreegdij enen goeden Jan,

Vrouwen, wie jullie ook zijn, al zouden jullie een goeie man krijgen,

Ongebonden best, weeldig wijf zonder man.

Je kunt het best alleen blijven en gelukkig zijn zonder man.

(5)

Princesse,

Prinses,

Al is een vrouwe nog zo rijk van haven,

Zelf als een vrouw heel rijk is,

Veel mans die achten ze als haar slaven.

Dan wordt ze nog door veel mannen beschouwd als een slaaf.

Ziet toe, als ze u laven met schonen prologen,

Let op als ze je proberen te lijmen met mooie praatjes,

En gelooft niet zo zaan, maar laat ze draven,

Geloof daar niets van en laat ze lopen.

Want mij dunkt, de goei mans zijn witte raven.

Want ik denk dat goeie mannen als witte raven zijn.

Acht niet wat gaven zij u brengen voor ogen:

Let niet op de cadeaus die ze je beloven:

Als ze een vrouwe hebbe in 't nette getogen,

Zodra ze een vrouw in hun netten hebben gevangen,

Is liefde vervlogen, dit zien wij wel.

Is de liefde verdwenen, zoals je vaak ziet.

In 't houwen wordt menige vrouwe bedrogen,

In het huwelijk wordt menige vrouw teleurgesteld,

Die moeten gedogen groot zwaar gekwel;

En moeten ze een grote miserie ondergaan;

Haar goed werdt verkwist, de man valt haar fel.

De man heeft haar bezit verkwist en perst haar uit.

't En es vrij geen spel, maar nooit zwaarder ban.

Dat is geen spelletje, maar een zware last.

't Es somtijds om 't geldeken en niet om 't vel,

Het gaat soms alleen om het geld en niet om de liefde,

Dat de zelke zo snel liep dat hij stan.

Als zo'n man achter haar loopt zo hard als hij kan.

Ongebonden best, weeldig wijf zonder man.

Een vrouw blijft het best alleen en is gelukkig zonder man.

Uit: Anna Bijns, *'t Is al vrouwenwerk. Refreinen* (ed. Herman Pleij). Amsterdam: Querido, 1994.

5. Dit refrein is vrij uniek in het werk van Anna Bijns, omdat hier een vrouw aan het woord is, die volledig zelfstandig wil zijn, zonder man. In de andere refrainen over 'de strijd om de broek' is het altijd de man, die zich beklagt over een bazige vrouw. Kun je verklaren waarom met name dit refrein ervoor gezorgd heeft, dat Anna Bijns het symbool is geworden van het feminisme?
6. In dit gedicht wordt een rolverdeling beschreven, zoals die tot voor kort heeft bestaan: de man is het hoofd van het gezin en de vrouw moet alle huiselijke taken onder zijn leiding uitvoeren. Die moraal kan ook bevestigd worden door eerst de rollen om te keren en daarna te laten zien dat dat niet werkt. De vrouw draagt dan de broek en de man moet naar haar pijpen dansen. Deze 'omgekeerde wereld' heeft Anna Bijns vaak in haar refrainen beschreven, waarbij een man aan het woord is, die erover klaagt, dat zijn vrouw hem terroriseert. Deze voorstellingen (ook in de beeldende kunst), hadden als doel te waarschuwen voor ongepast gedrag. Vrouwen, doe niet zoals hier wordt beschreven, want de gehoorzaamheid past de vrouw.

Afbeelding: *De strijd om de broek. Een man en een vrouw in gevecht met elkaar. De vrouw trekt de man met een hand aan de haren, met de andere hand aan zijn broek, die al half uit is. De vrouw wil hier duidelijk 'de broek aan hebben', dat wil zeggen: de baas zijn in huis.*
(Publiek domein)

Bron:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strijd om de broek SVBLIGAR IPSA MEI DE BRACA INSISTO MARITI %28titel op object%29 Emblemata Saecularia, 1596 %28serietitel %29, RP-P-BI-5214.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Strijd_om_de_broek_SVBLIGAR_IPSA_MEI_DE_BRACA_INSISTO_MARITI_%28titel_op_object%29_Emblemata_Saecularia,_1596_%28serietitel%29,_RP-P-BI-5214.jpg)

Ongebonden best, weeldig man zonder wijf

Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw

(1)

Gezellen en weduwnaars, beide jong en oud,

Vrijgezellen en weduwnaars, zowel jong als oud,

De vrijheid is beter dan zilver of goud.

De vrijheid is belangrijker dan zilver of goud.

Volgt Paulus' lere, ik en rade u niet el:

Volg de leer van Sint-Paulus, iets anders kan ik u niet aanraden:

Blijft ongebonden; 't is geringe getrouwd,

Blijf ongetrouwd; want je bent nog maar pas getrouwd,

Dat lange berouwt: wijs is hij die 't schouwt.

Of je zult er al spijt van hebben: wie dat beseft, is een wijs man.

't Houwen is avontuurlijk, dit ziet men wel:

Het huwelijk is een kansspel, dat zie je overal:

Krijgt een man een wijf, die kwaad is en fel,

Als een man een vrouw krijgt, die kwaadaardig is en fel,

Wederspannig, rebel,

Weerspannig en opstandig,

Hij laat er zijn vel;

Dan kost hem dat zijn gezondheid;

Op aarde geen armer martelare.

Hij is de grootste martelaar op aarde.

Peinst, jongers, die om huwen loopt zo snel:

Denk toch eens na, jongens, die zo vlug mogelijk willen trouwen:

't En es vrij geen spel,

Het huwelijk is geen vrijblijvend spel,

Maar een eeuwig gekwel.

Maar een marteling voor eeuwig.

Die wil huwen, mag wel zijn in groten vare,

Wie wil trouwen, die moet erg bang zijn,

Want een kwaad wijf is zeker een kwade ware,

Want een kwaadaardige vrouw is een grote miskoop,

Een eerdse helle, een eeuwig gekijf.

Ze brengt je de hel op aarde en een eeuwige ruzie.

Dus derf ik wel zeggen in 't openbare:

Daarom durf ik in het openbaar te zeggen:

Ongebonden best, weeldig man zonder wijf.

Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw.

(2)

Men mag enen man niet kwader vloeken

Je kunt een man niet erger straffen

Dan met enen wijve. Die 't huwen zeer zoeken,

Dan met een vrouw. Wie zo vlug mogelijk willen trouwen

Zijn zotter dan zot, ik wil 't u betonen.

Zijn gekker dan gek, dat zal ik u bewijzen.

Die vrouwen en behoeven heensdaags geen doeken;

Vandaag de dag hebben de vrouwen geen jurk nodig;

Ziet hoe zij verkloeken: zij dragen de broeken,

Kijk maar hoe zij domineren: zij dragen de broek.

De mans moeten in de turfhoek wonen.

De mannen moeten in het kolenhok wonen.

Dan preken zij 's daags wel zeven sermonen.

Elke dag houden ze wel zeven preken.

't En mag u niet schonen,

En jullie kunnen dat niet tegenhouden,

Gij manspersonen:

Jullie mannen:

Gij weet of ik liege, die 't somtijds proeft.

Jullie weten dat ik niet lieg, want jullie maken het zelf soms mee.

Geeft haar enen slag, zij en zal u niet honen

Geef je haar een klap, dan protesteert ze niet,

Maar dubbel lonen,

Maar ze geeft je meteen een dubbele lading

Met stoelen kronen.

Door met de stoelen te gaan gooien.

Gij moet 't al bezorgen, dat in huis behoeft,

Jullie moeten voor alles zorgen, wat in huis nodig is,

Of gij wordt begrezen en kwalijk getoefd.

Of jullie worden uitgescholden en hard toegetakeld.

Gij jonge gezellen, wat hebdi in uw lijf,

Jullie jongemannen, wat bezielt jullie eigenlijk,

Dat gij u gaat bedroeven, eer u God bedroeft!

Dat jullie dit jezelf aandoen, zonder dat God dat wil!

Ongebonden best, weeldig man zonder wijf.

Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw.

(3)

Gaat een man somtijds een kanneken drinken,

Als een man soms eens een glaasje gaat drinken,

's Avonds is er de simme, dit 's goed om dinken;

Bedenkt dan dat het er 's avonds bovenarms zal opzitten:

Dan zeit ze met enen grammen aanschijne:

Dan zegt ze met een kwaad gezicht:

Vuil dronkaard, vol vat, hoe komdij hier stinken!

Vuile dronkenlap, vol vat bier, wat kom je hier weer stinken!

Gieten en schinken, 't glaasken klinken,

Jezelf volgieten en de glazen laten klinken,

Dit is uw ambacht, dus verteerdij d'mijne;

Dat is jouw taak en op die manier maak je mijn geld op;

Ik drinke krank bier, gij gaat te wijne.

Ik drink slecht bier en jij gaat voor de wijn.

Dit 's haar doctrijne

Dat is haar stelling

Achter de gardijne.

Die ze in huis verdedigt.

Dan roept ze: staat oppe, gaat winnen uw brood;

Dan roept ze: sta op en ga je brood verdienen;

Ik sliepe zo lief met enen zwijne

Ik slaap nog liever met een varken

Als met den kokijne.

Dan met een dronkaard.

Dit 's zijn medicijne;

Dat is dan zijn loon;

Hem diende veel beter een kandeelken in 't hood.

Ze zou hem beter een theetje met kaneel presenteren.

Horen 't de liên, de man werdt van schaamten rood.

Mochten de mensen dit horen, dan zou de man rood van schaamte worden.

Dan peinst hij: ailacen! arm, onzalig katijf,

En denken: helaas, ik ben een arme ellendeling,

Wat dede ik gehuwd, ik waar beter dood!

Waarom ben ik toch getrouwd, ik zou liever dood zijn!
Ongebonden best, weeldig man zonder wijf.
 Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw.

(4)

Mocht zulk man van den wijve zijn verlost,
 Mocht zo'n man van zijn vrouw verlost worden,
Hij zoude te Rome, al zoude hij te post
 Dan zou hij op pelgrimstocht naar Rome gaan
Alle dagen geven twee gouden dukaten:
 Ook al zou hem dat elke dag twee gouden dukaten kosten:
't En es niet om zeggen, wat een wijf al kost!
 Want je wilt niet weten, wat zo'n vrouw wel kost!
Gevoederd, gevost, frisselijk gedost,
 Volgegeten, met vossenbont rond hun hals en mooi uitgedost,
Willen zij gaan pronken langs der straten.
 Lopen ze te pronken langs de straten.
Wil 's de man niet geven, zij zullen hem haten
 Als de man hun dan geen geld geeft, zullen ze hem haten
Als balling verwaten;
 En als een banneling uit het huis zetten;
Hij en derf 's niet laten.
 En daarom zal hij het niet durven laten.
Dan moeten zij hebben enen slependen koers,
 Dan moeten ze ook nog een kleed met een sleep hebben,
Paternosters, riemen met guldenen platen,
 Paternosters en riemen met goudbeslag,
Groot boven maten.
 Groot en opzichtig.
Dan gaan zij blaten
 Dan gaan ze ook nog pronken
Met gefronsten halsdoeken, lampers of floers,
 Met gefronste sjaaltjes, doorzichtige bloesjes,
Daar de borstkens doorschijnen, recht op zijn hoers,
 Waar je hun borsten doorheen ziet, echt als hoeren,
Geluwe, dunne doeken, gestijfd wel stijf.
 Geelkleurige, fijne omslagdoeken en gesteven stoffen.
Zeggen de mans hiertegen, zo heten 't boers.

Als de mannen daar bezwaren tegen hebben, worden ze boeren genoemd.

Ongebonden best, weeldig man zonder wijf.

Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw.

(5)

Prinse, de vrouwkens zijn gaarne proper en mooi;

Prins, de vrouwen zijn graag netjes en mooi;

Rustig op zijn hoofds, na den nieuwen tooi

Alsof ze van adel waren, volgens de nieuwe mode

Moeten de habijten gemaakt, gesneden zijn.

Moeten hun kleren gemaakt zijn.

Hoe zuur dat den man wordt, zij achten 't niet een hooi.

Ze geven geen zier om wat dat kost voor de man.

Al zouden zij te Walem gaan tappen rooi,

Al zouden ze in Walem goedkoop bier kunnen gaan drinken,

Zij zouden wel willen in alle steden zijn.

Dat maakt hen niet uit, want ze willen in alle steden zijn.

Ter kermessen, ter feesten moet gereden zijn;

Naar kermessen en de feesten willen ze gaan;

Dus wilt als heden zijn,

Want als je de mode wilt volgen,

Het moet geleden zijn.

Dan moet je overal naartoe.

't Waar van node, dat zij alle nieuwigheid zagen.

Ze willen overal gaan kijken naar de laatste mode.

d'Wijf wil ook van den man altijd gebeden zijn.

Een vrouw wil ook altijd door de man aanbeden worden.

Moet zij beneden zijn,

Als zij zich de mindere voelt,

Zij zal t'onvreden zijn.

Dan zal ze ontevreden zijn.

Zij vechten om d'meesterschap ook met vlagen.

Daarom wordt er af en toe gevochten om wie de baas is.

Spreekt de man een haastig woord, zij loopt klagen

Als de man haar te weinig aandacht geeft, dan gaat ze klagen

Tot haren commeren: dit 's der vrouwen bedrijf.

Bij de buurvrouwen: zo zijn de vrouwen nu eenmaal.

Dus zeg ik nog eens, wien 't mag mishagen:

Daarom zeg ik het nog eens, ook al is iedereen het niet met me eens:

Ongebonden best, weeldig man zonder wijf.

Een man blijft het best alleen en is gelukkig zonder vrouw.

Uit: Anna Bijns, *'t Is al vrouwenwerk. Refreinen* (ed. Herman Pleij). Amsterdam: Querido, 1994.

7. In het begin van het refrein wordt verwezen naar de apostel Paulus, die een pleidooi hield voor de ongehuwde staat van de man. Waar vind je in de tekst een duidelijke verwijzing naar 'de strijd om de broek'?
8. Dat de kleding van de vrouw geelkleurig is (strofe 4) is geen toeval. Geel had in de kleurensymboliek van de middeleeuwen een negatieve betekenis. Het was de kleur van de heidenen en van verraders als de joden en de moslims. In het boek *Spiegel der zonden* wordt geel voor vrouwenkleding ten zeerste afgekeurd. In literaire teksten wordt geel gebruikt om lelijkheid, onbetrouwbaarheid en verraad te typeren. (De positieve variant van geel was goudkleurig.)
9. In Walem (strofe 5), een dorp onder Antwerpen, kon men goedkoop bier gaan drinken zonder stedelijke belastingen (zonder BTW, zouden wij zeggen).
10. In tegenstelling tot het vorige refrein, is deze tekst eigenlijk antifeministisch. Verklaar.
11. Hieronder zien we een detail uit het spreekwoordenschilderij van Pieter Bruegel de Oude uit 1559. De oorspronkelijke titel van het schilderij was 'De dwaasheid van de wereld'. Die titel suggereert dat Bruegel het schilderij niet bedoelde als een verzameling spreekwoorden, maar als een beeld van de menselijke dwaasheden. De man die we hier aan het werk zien is een zogenaamde hennentaster. Kun je zeggen wat hier eigenlijk wordt afgebeeld?

Afbeelding: *De hennentaster*. Uit: Pieter Bruegel de Oude, *Nederlandse spreekwoorden* (1559). (Publiek domein)

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Spreekwoorden

12. Wat zien we hier? Een man, die aan de achterkant van kippen voelt of die al eieren gaan leggen. Het verzorgen van pluimvee werd destijds beschouwd als typisch vrouwenwerk. Een hennentaster is dus een man die vrouwenwerk moet doen, omdat zijn vrouw het voor het zeggen heeft. Maar daarmee is niet alles gezegd. ‘Tasten’ betekende in die tijd ook: ‘op erotische wijze betasten’. Hennentaster kan daarom twee betekenissen hebben: een pantoffelheld die onder de plak zit van zijn bazige vrouw en thuis moet blijven of een man die uit is op een buitenechtelijk avontuur. De vruchtbaarheid van de hen kan daarbij een diepere betekenis hebben. Eieren stonden in de 16e en 17e eeuw symbool voor de mannelijke potentie. Het eten hiervan zou de viriliteit verhogen of in stand houden. Een onvruchtbare hen legt geen eieren en kan dus symbool staan voor de impotentie van de man. Voor meer uitleg zie:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Vrouw_met_haan_en_Oude_man_met_hen

13. Een lang verhalend gedicht uit 1550 beschrijft wat er gebeurt als de man en de vrouw zich niet aan hun rol houden. De titel is: *Over de*

hennentaster. Een boer keert terug van het land en wordt vreselijk kwaad als het eten niet op tafel staat. Hij beweert dat hij veel harder moet werken dan zijn vrouw, want terwijl hij zich afbeult achter de ploeg, loopt zij wat te scharrelen in het huis. Dat betwist ze: haar echtgenoot heeft kennelijk geen benul van wat zij allemaal moet doen! Ze stelt voor om gedurende één dag de rollen eens om te keren. De man stemt toe en ze besluiten om de volgende dag elkaars werk te doen. Voor alle duidelijkheid somt de vrouw haar taken nog even snel op: hooi voeren aan koeien en schapen, de stal schoonmaken, de koeien, schapen en geiten melken, melk karnen en boter maken, meel kneden en brood bakken, ganzen, kippen en varkens voeren, bier brouwen, het kind verzorgen, luiers wassen, wiegen als het huilt, de kamer schoonmaken, het bed opmaken, de kalveren op stal te drinken geven, en ten slotte: warm eten maken tegen de tijd dat de boer van het land zal terugkeren. Voor de vrouw levert de rolwisseling geen problemen op. De volgende dag heeft ze immers een heerlijke dag op het land. Ze ploegt en egt dat het een lieve lust is, en keert moe maar voldaan tegen de avond terug. Maar de man brengt er niets van terecht. Als hij de koe wil melken, plast die hem in zijn gezicht. Tegelijkertijd begint de baby te schreeuwen. Als hij de vuile luiers gaat uitspoelen in de sloot, drijven ze weg. En zo gaat het de hele dag door. De conclusie is duidelijk: het is onmogelijk voor mannen om vrouwenwerk te doen. Maar we mogen niet denken dat dit een soort feministische tekst is. Vrouwen zijn namelijk van oudsher gewend om alles te doen, dus ze kunnen ook op het land werken. Maar in de burgermoraal van de zestiende eeuw past dat niet meer. Op het platteland konden de vrouwen gemakkelijk taken buitenshuis vervullen. Door de gewijzigde arbeidsdeling in gilden en ambachten moeten die taken nu door mannen uitgeoefend worden. Vrouwen worden buitenshuis overbodig. Hun taak ligt in de stad binnen het gezin. Wat men van vrouwen nu verwacht is, dat ze nog uitsluitend taken binnen het huishouden. Als dat niet gebeurt, dan komen we in de 'omgekeerde wereld' terecht en dan loopt alles verkeerd. Daarom moet de pantoffelheld het ontgelden: hij verstoort de gewenste orde, doordat hij zijn vrouw niet onder de duim kan houden. Het gewenste gedrag is een noodzaak en dat wordt aangetoond door te laten zien, waar het tegendeel van dat gedrag toe leidt. Het is dus helemaal niet zo, dat het ongewenste gedrag hier

wordt aangeprezen. De ironie van de omgekeerde wereld moet ons overtuigen van de juistheid van de gepropageerde gedragsregels.

14. Ook in de refreinen van Anna Bijns komt de hennentaster voor. En ook voor haar is hij het symbool van de man, die de burgerlijke rolverdeling in het gezin niet kan handhaven. Hij laat zijn vrouw de baas zijn en neemt haar taken al te gewillig over. Met alle gevolgen van dien. Hou er rekening mee dat de pantoffelheld hier zelf aan het woord is.

Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen

Getrouwd zijn is erger dan alle rampen

(1)

Ik mag wel klagen, ik heb 's van doene,

Ik mag wel klagen, ik heb het nodig,

Ailacen, wacharmen, want ik ben verwijfd.

Helaas, ocharme, want ik ben getrouwd.

Ik eet van den Prekaren, avond en noene,

Dag en nacht krijg ik verwijten,

En nochtans en ben ik niet zo koene

En toch ben ik niet in staat

Een woord te kikken, hoezere zij kijft.

Om te reageren, hoe hard ze ook ruzie maakt.

Ees 't dat mij dezen duivel nog lange bij blijft,

Als die duivel nog lang bij mij blijft,

Ik zal van kwaadheden mijn galle spouwen,

Dan zal ik van boosheid mijn gal gaan spouwen.

Want wanneer de laudate haar doeken stijft,

Want als die slons haar kleren wil stijven,

Zo moet ik ze kloppen en helpen houwen:

Dan moet ik ze helpen vasthouden en uitkloppen:

Ik woon in de parochie van Onzer Vrouwen.

Ik woon in de parochie van Onze Lieve Vrouw.

Dan zegt zij: bloeiken, uw ogen druipen,

Dan zegt ze: 'Schatje, je ogen tranen,

De baarlije nikker dede mij u trouwen.

De duivel heeft mij met jou doen trouwen.
's Morgens roept zij: staat op, gij duipen,
's Morgens roept zij: 'Sta op, sukkelaar,
Haast u geringe, maakt mij een zuipen
Haast je om mij een warm drankje te bezorgen
En suiker 't wel, of u naken slagen.
En doe er genoeg suiker bij, of ik zal je slaan.'
Zij zou mij doen in een muizenhol kruipen,
Ik zou wel in een muizenhol willen kruipen,
Wanneer zij spreekt; dan zeg ik met vlagen:
Als ze begint te spreken; dan zeg ik af en toe:
Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen.
Getrouwd zijn is erger dan alle rampen.

(2)

Wanneer zij opstaat, moet ik mij rassen
Als ze opstaat, moet ik me haasten
d'Bedde te maken, d'welk ik liever ontbeerde.
Om het bed op te maken, wat ik liever niet zou doen.
Ook doet ze mij de schotelen wassen,
Ook laat ze me de vaat doen,
Den pispot uitgieten, en de assen
De nachtpot uitgieten, en de assen van de haard
Die moet ik ook uitdragen van den heerde;
Die moet ik ook wegdoen.
Waar 't dat ik den vloer niet schoon en keerde,
Als als ik de vloer niet zou schoonmaken,
Zo mocht mij wel gruwelen, dat ik leve.
Dan zou ik er spijt van hebben, dat ik leef.
Och, mijn wijf is zo geringe te peerde
Och, mijn vrouw zit zo scheef op haar paard
En wanneer zij kijft, sta ik en beve.
En als ze kijft, sta ik te beven
Want als ik haar eens een snauwken geve,
Want als ik haar eens durf te antwoorden,
Dan moet ik zo deerlijk haar vuisten bezuren.
Dan moet ik dat bekopen met haar vuistslagen.
Het kwaad jaar bracht mij ooit aan dees teve.

Het was in een ongeluksjaar dat ik met deze teef trouwde.

Zij doet mij den ketel en den hangel schuren,

Ze laat me de ketel en de ketting waaraan die hangt schuren,

Het wermoes scherven, de pappe ruren,

De groenten pletten, in de pap roeren,

De strate keren, het slijk wegdragen,

De straat vegen, de modder wegscheppen,

De goten rumen, dit zijn haar kuren.

De goten schoonmaken, dat moet ik allemaal doen van haar.

Hierom zegge ik meest alle dagen:

Daarom zeg ik bijna elke dag:

Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen.

Getrouwd zijn is erger dan alle rampen.

(3)

Ook moet ik haspelen alle haar spullen,

Ik moet ook al haar spinrokken afwinden

's Avonds als ik zitte bij de viere,

's Avonds als ik bij de kachel zit.

En liet ik ze warren, zij zou mij villen.

En mocht ik die in de war brengen, dan zou ze me villen.

Wanneer dat kind krijt, zo moet ik 't stillen,

Als het kind huilt, dan moet ik ervoor zorgen dat het stil wordt,

Op 't knieken zetten, en zingen tiereliere.

Door het op mijn knie te zetten en onnozele liedjes te gaan zingen.

En als 't hem bescheten heeft, moet ik schiere

En als het in de luiers heeft gekakt, dan moet ik vlug

Het grofste gruis van den doeken spoelen.

Het grofste vuil van de luiers gaan spoelen.

Pis, kindeken, pis pis, ik dan krajiere,

Ik roep dan: 'Pis, kindje, pis!'

Wanneer dat 't kakken wille of poelen.

Als het wil kakken of pissen.

Dan moet ik hem ook de pappe koelen

Dan moet ik ook in de pap gaan blazen om die af te koelen

En in den mond steken, ik en mag 's niet onvliên.

En hem de pap in de mond geven, daar kan ik niet aan ontsnappen.

Nochtans, zo mij dunkt dat de liên gevoelen,

Nochtans heb ik de indruk dat de mensen denken,

En heb ik er niet een teenken ane misschien.

Dat er nog geen teentje van dat kind van mij is.

Met goeder hulpen van anderen liên

Ze zeggen dat ik het met de hulp van andere mannen

Heb ik 't gemaakt, dit doet mij klagen;

Heb gemaakt en dat vind ik helemaal niet leuk.

Ailacen, ik moet door de vingers zien,

Helaas, ik moet door de vingers zien,

Al speelt zij kwaad hoerken, of zij zou mij kragen:

Dat ze zich gedraagt als een hoer, of ze zou me de keel dichtnijpen:

Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen.

Getrouwd zijn is erger dan alle rampen.

(4)

Dan moet ik d'wicht ook in slape wiegen,

Dan moet ik het kind ook in slaap wiegen,

Of 't hoerenkind zou zijnen endelderm uitkrijten,

Want anders zou dat hoerenkind zijn darmen uitschreeuwen.

En liet ik 't krijten, 't en zou mij niet liegen,

En als ik het liet zou laten schreeuwen, dan weet ik zeker,

Zij zou mij zo dapper in mijn tuiten vliegen,

Dat zij mij met geweld in de haren zou vliegen.

Want wanneer dat balg krijt, wil zij 't mij wijten.

Want als dat varkentje huilt, dan krijg ik de schuld.

Ik eet dikwils stokvis voor mijn ontbijten,

Ik moet dikwils als ontbijt stokvis eten,

En daartoe moet ik muilenbier drinken.

En daarbij klappen op mijn gezicht krijgen.

Ik moet haar kladden afdoen, zou 't mij niet spijten,

Ik moet haar overjas uitdoen en, hoe is 't mogelijk,

Haar kleren keren; ook moet ik gedinken

Haar kleren luchten; ook moet ik eraan denken

Haar schoenen te vagen, haar zolen doen blinken.

Haar schoenen te poetsen en haar zolen te laten blinken.

En wanneer haar pollen t'onzend zijn,

En als haar vrienden op bezoek komen,

Doet zij mij dienen, al zou zij verzinken

Laat zij mij opdienen, alsof zij er niet bij is

Ter tafelen, en zendt mij om bier en om wijn.

Aan tafel, en ze stuurt me om bier en om wijn.

Mocht ik mede brassen, zo waar 't nog fijn,

Als ik zou mogen mee-eten, dan was het nog leuk,

Maar neen ik, niet dan de beenderkens knagen.

Maar nee, ik moet de beentjes afknagen.

Anderen toont zij een blijde aanschijn,

Aan anderen laat ze een vrolijk gezicht zien,

Maar in mij heeft zij zeer klein behagen:

Maar aan mij beleeft ze geen vreugde:

Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen.

Getrouwd zijn is erger dan alle rampen.

(5)

Prinse,

Prins,

Ik moet haar water halen, lang en reiken,

Ik moet water voor haar halen, me rekken en bukken,

Al doen dat zij mij heet, zonder verdrieten,

Alles doen wat zij mij gebiedt, zonder tegenstribbelen.

Ook moet ik de kleren stellen te weiken,

Ook moet ik de kleren in de week zetten,

Haar helpen wassen, en als zij bleiken,

Haar helpen met de was, en als ze liggen te bleken,

Moet ik water putten en de kleren begieten.

Moet ik water halen en de kleren begieten.

Ook moet ik ze thuis kruien, zonder verschieten;

Dan moet ik die kleren naar huis brengen, zonder verpinken;

Dan moet ik nog de kindsdoeken drogen,

Dan moet ik nog de luiers drogen,

Of ik zou krabben eten en vuistlook genieten.

Of anders krijg ik billenkoek en vuistenlook.

Ik zou somtijds wel littekens togen;

Ik kan af en toe littekens laten zien;

Zij smeed mij laatstent twee blauw ogen

Onlangs sloeg ze me nog twee blauwe ogen

Omdat ik vergat dat zij mij had belast,

Omdat ik iets vergeten was te doen,
En eens begoot zij mij met kamerlogen,
 En een keer heeft ze me met pis begoten,
Omdat ik ons hennen niet en had getast.
 Omdat ik niet gevoeld had aan de hennen of er eieren op komst waren.
Wanneer ik iet doe, dat haar mispast,
 Als ik iets doe wat haar niet aanstaat,
Dan wil zij mij uit den bedde jagen.
 Dan wil ze me direct uit het bed stampen.
Weer ik spreke of dat ons hondeken bast,
 Of ik nu spreek of ons hondje blaft,
Daar zoud' ze al evenvele naar vragen:
 Dat komt precies op hetzelfde neer:
Verwijfd te zijne gaat boven alle plagen.
 Getrouwd zijn is erger dan alle rampen.

Uit: Anna Bijns, *'t Is al vrouwenwerk. Refreinen* (ed. Herman Pleij). Amsterdam: Querido, 1994.

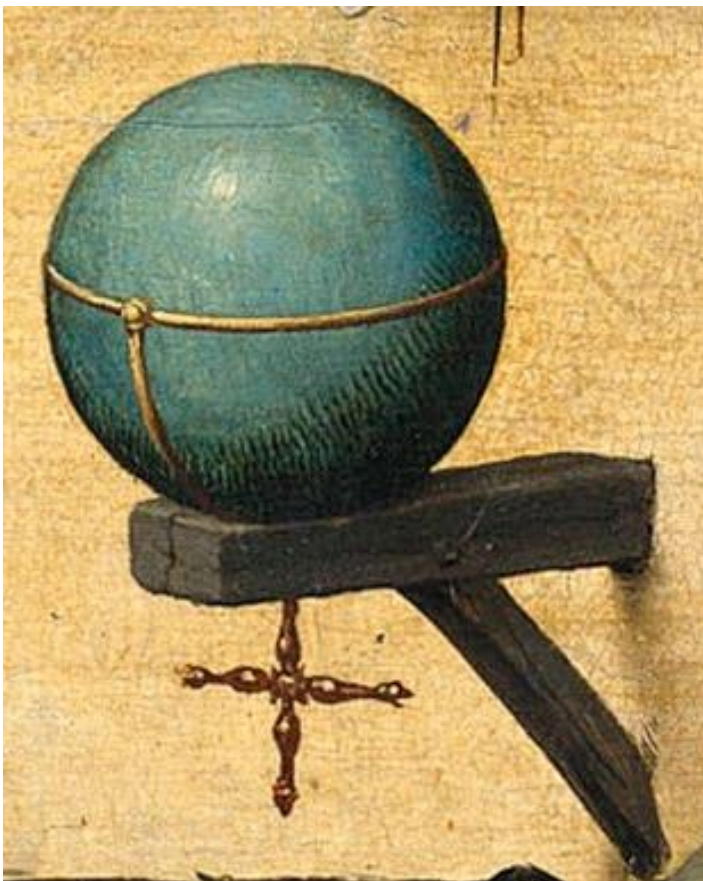
15. Verklaar de ironie in de mededeling van de man dat hij in de parochie van 'Onze Lieve Vrouw' woont (strofe 1).
16. Hij moet 's avonds de spinrokken afwinden (strofe 3). Verklaar. Zie: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Spinnen_\(textiel\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Spinnen_(textiel))
17. In de beschrijving van de kinderverzorging zien we een echo van de aardse ellende die de mensen te wachten stond na de zondeval. Eva was de oorzaak van alle ellende en daarom werd ze door God voorbestemd om kinderen te baren en ervoor te zorgen. Niet alleen het krijgen, maar ook het verzorgen van kinderen is dus in de eerste plaats haar taak. Ook het verschonen van luiers is door de Schepper bedoeld als een straf voor de zonde van de vrouw. Als de man die taak moet overnemen, staat de wereld echt op zijn kop.
18. Welke huishoudelijke taken zijn typisch zestiende-eeuws? Welke taken moeten vandaag de dag in het gezin nog altijd gedaan worden?

19. Vind je dat al die taken tegenwoordig door de beide huisgenoten uitgevoerd moeten worden, of zou je sommige ervan typisch vrouwelijk of typisch mannelijk noemen? Hoe stel je je de taakverdeling in het gezin idealiter voor?
20. Deze gedichten zijn refreinen. Die literaire term mag je niet verwarren met de gewone betekenis van dat woord: een deel van een lied dat na elke strofe opnieuw wordt gezongen. Je zult wel gemerkt hebben dat dezelfde regel op het einde van elke strofe wordt herhaald (als een soort refrein) en dat die regel ook als titel boven het gedicht staat. We lezen de definitie van het *Algemeen letterkundig lexicon*:
- Refrein:** ‘Lyrische dichtvorm uit de tijd van de rederijkers, niet bedoeld om gezongen te worden, vaak met een sterk didactische inslag. Het refrein (ook referein) lijkt in veel opzichten op de rederijdersballade. Het gedicht heeft eveneens een repeterende, soms dubbele sluitregel (‘stockregel’), die het thema van het gedicht, vaak in de vorm van een ‘sententie’ (een algemene waarheid), weergeeft, en een slotstrofe met aanspreking (een ‘envoi’). Gewoonlijk is die opgedragen aan het hoofd van een rederijkerskamer, de prins, en ze wordt dan ook ‘prince’ genoemd. Soms is deze regel aan iemand anders opgedragen, bijv. de geliefde of de koningin, die dan met ‘princesse’ wordt aangesproken. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen refreinen ‘int vroede’ (religieuze en didactisch-moraliserende stukken), ‘int zotte’ (komische stukken) en ‘int amoureuze’ (gedichten over liefde).’ Kun je nagaan of de teksten beantwoorden aan deze definitie?
21. De refreinen van Anna Bijns waren erg populair in die tijd. Volgens sommigen werden ze zelfs op straat hardop gereciteerd, ‘gerapt’ zou je kunnen zeggen. Wil je eens proberen of je deze teksten kunt rappen?
22. ‘Dat is de omgekeerde wereld’ is een uitdrukking, die wij nog altijd gebruiken. We bedoelen daarmee dat iets helemaal fout is, het tegenovergestelde van wat het zou moeten zijn. In de middeleeuwen werd die omgekeerde wereld gebruikt om de mensen op een grappige manier duidelijk te maken, hoe ze zich moesten gedragen.

Dat was tegelijk leuk en leerzaam (tot lering en vermaak). De overdrijvingen zorgden voor de humor bij die voorstelling, maar de boodschap bleef duidelijk: gedraag je vooral niet zoals hier wordt beschreven. Kun je zelf ook zo'n satirische situatie beschrijven, waarin het juiste gedrag op een 'omgekeerde' manier wordt gepropageerd? We denken bijvoorbeeld aan ons gedrag op school, in het verkeer, tegenover de politie enz. Maar je mag zelf ook een situatie verzinnen.

23. Het beroemde spreekwoordenschilderij van Pieter Bruegel de Oude uit 1559 kan in zijn geheel geïnterpreteerd worden als een voorstelling van de omgekeerde wereld. De middeleeuwen noemden dit ook de 'verkeerde' wereld, omdat 'verkeerd' niet alleen 'omgekeerd', maar ook 'fout' kan betekenen. Dat de uitgebeelde spreekwoorden foutief gedrag laten zien, wordt al aangegeven door de omgekeerde aardbol, die als een soort uithangbord van een bordeel op het schilderij te zien is. Het kruis, dat in de middeleeuwen bovenop de wereldbol werd geplaatst, hangt hier onderaan. Voor alle duidelijkheid is er ook nog een man, die zijn behoefte doet op de wereldbol. Het gaat hier duidelijk om een satirische uitbeelding van ongewenst gedrag. De man boven de wereldbol laat nog een andere 'zonde' zien: hij gooit drie speelkaarten omlaag, waarop een man en een vrouw, harten zeven en klaveren aas staan. Daarmee neemt hij afstand van het huwelijk, dat door de Goddelijke Drie-eenheid (een klaverblad) als zevende Sacrament was ingesteld. Op *Wikipedia* kun je detailfoto's vinden van 80 spreekwoorden op het schilderij. Kun je een tiental spreekwoorden uitkiezen en daarvan zeggen waarom ze voorbeelden zijn van dwaas en ongewenst gedrag?

Zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Spreekwoorden

Afbeelding: *De omgekeerde wereld op het spreekwoordenschilderij van Bruegel.* (Publiek domein) Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Spreekwoorden

Afbeelding: *De speelkaarten op het spreekwoordenschilderij van Bruegel.* (Publiek domein) Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Spreekwoorden

Websites

<https://litterairecanon.be/nl/werken/refreinen-i>

<https://canon2015.litterairecanon.be/nl/werken/refreinen-i>

<https://canon2015.litterairecanon.be/nl/werken/refreinen-i/anna-bijns-inspireert>

<https://litterairecanon.be/nl/werken/media-bijns>

<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Bijns,%20Anna>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Anna_Bijns

<https://alchetron.com/Anna-Bijns>

<https://literatuurmuseum.nl/nl/overzichten/activiteiten-tentoonstellingen/pantheon/anna-bijns>

<https://www.youtube.com/watch?v=sQw7NttDpMw>

https://www.dbnl.org/tekst/ons003199001_01/ons003199001_01_0104.php

<https://boekenkrant.com/anna-bijns-moet-bij-de-tien-grootste-schrijvers/>

<https://jeroenboschplaza.com/litteraire-bron/bijns-ed-1886/>

https://www.dbnl.org/tekst/nee005201301_01/nee005201301_01_0011.php

<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Bijns,%20Anna>

https://www.dbnl.org/tekst/voo013201201_01/voo013201201_01_0025.php

<https://rosavzw.be/nl/themas/rolmodellen/literatuur/anna-bijns>